

Жан Клод Ларше

ПАТОЛОГИЈА СЛОБОДЕ¹

Човек је створен слободним, што значи да поседује слободну вољу, односно има могућност да се самовласно одреди и не буде подређен било ка којој нужности.² Слобода (ἐλευθερία) представља једно од својстава природе Бића Божијег и приликом стварања човека по своме лику Бог га је обдарио и овим својством.³ Свети Григорије Ниски примећује: „Уколико би постојала било каква нужност која би управљала човековим животом, икона би, у том случају, била лажна јер би била унижена у односу на свој прволик. Како би смо могли назвати иконом нестворене природе оно што се налази под јармом, ропством нужности? Оно што је било створено по икони Божијој морало је поседовати у својој природи слободну вољу и самовласност.“⁴

Обдаривши људску природу слободом Бог је желео да човека учини заједничарем свог властитог савршенства.⁵ „Будући слободан“, каже свети Григорије Ниски, „човек је боголик јер је самовласан и самосвојан што су својства Божијег блаженства.“⁶ „Својом слободом човек наликује Богу (ἰσοθεός)⁷“, пише он. Ово значи да је човек слободан првенствено будући по икони Божијој; речено није у супротности са предањским учењем Отаца, сходно којем је човек благодарећи уму боголик: слобода јесте својство ума. Воља (θέλησις) бележи св. Максим Исповедник: „јесте воља разумне приро-

1 Чланак Jean–Claude LARCHET–а, *Pathologie de la liberté*, преузет је из књиге Jean–Claude Larchet, „Thérapeutique des maladies spirituelles : Une introduction à la tradition ascétique de l’Eglise orthodoxe“, Cerf, Paris, 2000. Са француског превела Јулија Видовић.

2 Уп. Св. Григорије Ниски, *О стварању човека*, PG 44, 184 В; *Катихетске беседе*, 5; 30; Св. Василије Велики, *Омилије: Бог није узрок зла*. Св. Јован Дамаскин, *Тачно изложење православне вере* II, 12; 25. Св. Максим Исповедник, *Расправа са Пиром*, PG 91, 324 D. Св. Таласије, *Стослов* II, 16. Св. Макарије Египатски, *Омилија*, XV, 23; 25; 40. Св. Иринеј Лионски, *Против јереси*, IV, 37, 1 и 4.

3 Св. Кирило Алксандријски, *Тумачења на Постање*, PG 69, 24 С. Св. Јован Дамаскин, *Тачно изложење православне вере*, III, 14.

4 *Катихетске беседе*, 5.

5 Уп. Св. Максим Исповедник, *Расправа са Пиром*, PG 91, 304. Св. Григорије Ниски, *О стварању човека*, PG 44, 184 В.

6 *Расправа о смрти*, PG 46, 524 А.

7 *Ibid.*

де⁸; слободан покрет карактерише духовну природу.⁹ Свети Григорије Ниски у истом смислу истиче: „слобода избора (προαίρεσις) јесте способност лишена подјармљености, утемељена на самовласности ума.“¹⁰

Створивши човека слободним Бог је желео да добро које он задобије својим вољним сједињењем оствари подобије и да оно на такав начин заиста буде његово. Бог је, према речима светог Григорија Богослова, „почаствовавши (га) самовлашћу (τῷ αὐτεξουσίῳ=слободном вољом), да би добро било и сакупљача (жетве) не мање од Онога који је дао семење“¹¹. На честе примедбе да Бог није требало да створи човека слободног како овај не би сагрешио, свети Иринеј Лионски одговара: „Уколико бисмо прихватили једну такву претпоставку (...) заједница са Богом би била безвредна и не би било ичега пожељног у добру које би му било приступачно без покрета, труда и улагања са његове стране“; „поседујући на такав начин добро, а не својим властитим избором, (...), не би био у стању да разуме извршеност добра, нити би могао да у њему ужива.“¹² Свети Макарије са своје стране примећује: „Уколико му не припишеш природу обдарену добром, човека чиниш недостојним похвале. У ствари, онај који је по природи добар и савршен није достојан хвале (...). У ствари, није достојно хвале (...) оно добро које не проиходи из слободног избора.“¹³ Свети Григорије Ниски пише: „Све оно што је, у сваком погледу, било створено по икони Божијој морало је поседовати у својој природи слободну и самовласну вољу, како би учествовање у преимућствима Божијим било награда за његову врлину.“¹⁴ Човек не би могао постати богом уколико би му недостајало неко од основних својстава Божијих: слобода; а са друге стране он не би био у правом смислу врлински уколико би му врлине на неки начин биле наметнуте; уколико их не би задобио слободном, вољном отвореношћу за освећујућу благодат Божију. „Оно што бива по принуди“, примећује свети Јован Дамаскин, „није врлина“.¹⁵

У природном стању (пре пада) слобода (ἐλευθερία) је представљала могућност за човека да буде самовласан, односно да дела у сагласности са својом природом. „Слобода је истоветна и сагласна са природом“, пише свети Григорије Ниски.¹⁶ Свети Максим у истом духу каже да је слобода, када је човек у питању, садржана у томе да он усагласи своју личну, „гномичку

8 Богословска и полемичка дела, PG 91, 21 D. Уп. *Расправа са Пиром*, PG 91, 293 B.

9 *Расправа са Пиром*, PG 91, 301 AB.

10 *Катихетске беседе*, 30, PG 45, 77 A.

11 *Беседе*, XLV, PG 36, 632 C.

12 Св. Иринеј Лионски, *Против јереси*, IV, 37, 6.

13 *Омилије*, XXVII, 21.

14 *Катихетска беседа*, 5.

15 *Тачно изложење православне вере*, II, 12.

16 *О души и васкрсењу*, PG 46, 101 D-103 A.

вољу“ (θέλημα γινωσκόν), своје расуђивање (γνώμη) са својом природном вољом (θέλημα φυσικόν) која тежи ка томе да све природне склоности усмери ка Добру; тежи испуњењу природе у Богу који је њен узрок и природно испуњење.¹⁷ Слобода, другачије речено, представља непрестано одређивање свакога од нас за Добро, непрестано одређивање за Бога.

Показали смо да је човекова природа усмерена ка Богу како би и сама постала обоженом. Према томе, очувавајући све своје духовне способности у сагласности са њиховом природом човек, окренут ка Богу и настојећи да се уподоби Логосу, једино на такав начин заиста успева да се оствари; делајући у складу са властитом природом, будући неограничен ни са чим што би му било споља наметнуто или му било страно. У врлинама, како смо и показали, почива стварна људска природа. Благодарјећи врлинама човек се остварује као икона Божија, остварујући се по подобју. Живећи врлинским животом човек не само да живи на такав начин да успева да буде он сам, да дела према томе какав је, него се и креће у сагласности са властитом природом не бивајући покренут ни са чим што му је страно или што би му се споља наметнуло слабећи његову вољу, већ дела у сагласности са самим Богом, учествујући у Његовој савршеној вољи и апсолутној слободи. Човек сјединивши се са Богом у врлини, будући и сам обожен, бива слободан Божијом слободом: „слободом деце Божије“ о којој говори свети апостол Павле (Рим 8 21).

Свети Григорије Ниски учи да у овим трима принципима, који се иначе узајамно подразумевају и у суштини означавају једну и исту ствар: боголикост, врлински живот и сагласност са природом, почива човекова истинска слобода. „Слобода“, пише он, „представља уподобљавање ономе који је без учитеља, уподобљавање нествореном; уподобљавање које је сам Бог положио у нас као могућност приликом стварања. С једне стране, слобода представља усаглашеност са властитом природом. Па, из реченог следи, да све оно што је слободно уједињује се са себи сличним. Међутим, с друге, врлина је без учитеља. Будући да је божанска природа извор сваке врлине производи да се у Богу уједињују сви они који су се очистили од свакога зла како би Бог био све у свему.“¹⁸

Према томе, саображавајући се божанским заповестима које му указују на начин узрастања у врлини и на то како да се све више и више сједињује са Богом, човек успева да оствари своју слободу у потпуности. Тако је свети Марко Подвижник назвао заповести: „заповести слободе“, „дело слободе“, свети Јаков (Јак 2 12) „закон слободе“¹⁹, а блажени Августин пише: „Постоји само једна права (истинска) слобода: слобода блажених и оних који при-

17 Уп. *Богословска и полемичка дела*, PG 91, 1, 12 C-13 A, 17 C; *Писма*, 2, PG 91, 396 C; *Амбигва*, PG 91, 1116 B; *Тумачење Оченаша*, PG 90, 880 A, 905 A.

18 *О души и васкрсењу*, PG 46, 101 D-103 A.

19 Уп. *О крштењу*, 5-7, 8.

